

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 38 Volume: 8 Issue: 38

Haziran 2015 June 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

SOSYAL NEDENLİ ÖĞRETMEN TÜKENMİŞLİĞİ ÖLÇEĞİ TÜRKÇE FORMU: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

SOCIO-CONTEXTUAL TEACHER BURNOUT INVENTORY TURKISH FORM: THE STUDY OF VALIDITY AND RELIABILITY

Ahmet AKIN*
Mehmet Emin TURAN**
Erkan TURAN***

Öz

Bu çalışmanın amacı Sosyal Nedenli Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği'nin (Pietarinen, Pyhältö, Soini & Salmela-Aro, 2013) geçerlik ve güvenirliğini incelemektir. Araştırmaya 75 kadın ve 62 erkek olmak üzere toplam 137 öğretmen katılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizinde tek boyutlu modelin iyi uyum verdiği görülmüştür ($\chi^2=38.88$, $sd=25$, $RMSEA=.064$, $IFI=.95$, $CFI=.95$, $GFI=.94$, $SRMR=.056$). Sosyal Nedenli Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği'nin iç tutarlılık güvenirlik katsayısı .79 olarak bulunmuştur. Ölçeğin düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayılarının .36 ile .63 arasında değiştiği görülmektedir. Bu sonuçlar, Sosyal Nedenli Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen Tükenmişliği, Geçerlik, Güvenirlik, Doğrulayıcı Faktör Analizi.

Abstract

The aim of this research is to examine the validity and reliability of the Turkish version of the Socio-Contextual Teacher Burnout Inventory (Pietarinen, Pyhältö, Soini & Salmela-Aro, 2013). Participants were 137 teacher, 75 were female and 62 were male. The goodness of fit index values of the uni-dimensional model were: $\chi^2=38.88$, $df=25$, $RMSEA=.064$, $IFI=.95$, $CFI=.95$, $GFI=.94$, $SRMR=.056$. The internal consistency coefficient of the scale was .79. The corrected item-total correlations of Socio-Contextual Teacher Burnout Inventory's Turkish Form ranged from .36 to .63. Overall findings demonstrated that this scale had high validity and reliability scores and that it may be used as a valid and reliable instrument in order to socio-contextual teacher burnout.

Keywords: Teacher Burnout, Validity, Reliability, Confirmatory Factor Analysis.

GİRİŞ

Öğretmenlik mesleği özü itibari ile sosyal ilişkilerin yoğun olarak yaşandığı bir kariyer mesleğidir. Öğretmenler rutin bir çalışma gününde öğrencilerinin yanı sıra farklı insan grupları ve çeşitli uzman niteliğindeki bireylerle iletişim kurmaktadırlar (Pietarinen, Pyhältö, Soinii & Salmela-Aro, 2013). Ama bazen kendini ifade edemeyen veya baskı altında olduğunu hisseden öğretmenler yoğun stres yaşayabilmektedirler. Bu yoğun stres durumu tükenmişlik yaşanmasına neden olabilmektedir.

Tükenmişlik sıklıkla toplumun birçok kesiminde görülebilen bir sendrom olarak ele alınmaktadır. İşgörenler çalışma hayatlarında bir veya birden fazla kez tükenmişlik sendromu yaşayabilmektedir. Tükenmişlik sendromunun yaşanması aniden ortaya çıkan bir durum olarak değil çeşitli bileşenlerin etkisi sonucu yaşanabilecek bir durumdur. Özellikle insanlarla çalışılan mesleklere yoğun olarak gözlenen tükenmişlik sendromu, bireyin aile ve meslek hayatını da olumsuz etkileyebilmektedir (Demir & Kara, 2014). Kuşkusuz insanlarla çalışılan mesleklerden belki de en önemlisi öğretmenlik mesleğidir.

Tükenmişlik işe, yaşama ve diğer bireylere karşı negatif tutum içeren, bitkinlik, uzun süren yorgunluk, çaresizlik, umutsuzluk ve benlik hakkında olumsuz düşünce hissedilen, fiziksel, duygusal, zihinsel boyutları olan bir sendrom olarak ele alınmıştır. Tükenmişliğin alt boyutları duygusal tükenme, başarısızlık hissi ve duyarsızlaşmadır. Duygusal tükenme duygusal anlamda yorgun ve aşırı bıkkın hissetme ile tanımlanmaktadır. Bu nedenle bireyin mesleki tatminsizliğiyle tükenmişlik düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır (Akbaba, 2014).

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi.

**Sakarya Üniversitesi, Doktora Öğrencisi.

*** Anadolu Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi.

Duygusal tükenme bireyin aşırı derecede yoğun hislerini yansıtır ve duygusal açıdan öz kaynakların tükenmesine neden olabilir. Duyarsızlaşma kavramı diğer bireylere yönelik olumsuz, duygusuz ve kopuk bir tepki olarak ifade edilebilir. Kişisel başarı eksikliği ise bireyin kendi iş performansıyla ilgili olumsuz öz değerlendirmesi sonucu oluşabilmektedir (Lim & Eo, 2014).

Öğretmen tükenmişliği ile ilişkili birçok bilimsel çalışma mevcut olmasına rağmen gelişmiş devletler bile öğretmen tükenmişliği müdahale politikaları sunmada yetersiz kalmaktadır. Duygusal tükenme, bireyin sıradan durumlarda bile duygusal kaynaklarını kullanmadaki yetersizliğini içermektedir. Duyarsızlaşma, bireyin işe karşı alaycı, soğuk ve bağımsız tutum benimsemesine ve bu durumun iş yaşamına yansımaları sonucunda duygusal bağlanmada azalma yaşanmasına neden olabilmektedir. Tükenmişlik ise kişisel öz-yeterliliğinin azaldığı hissi ile birlikte bireyin öğretim performansına yönelik olumsuz tutumunu içermektedir. Hedeflerine ulaşamayacağını düşünen öğretmene bu durumda yetersizlik hissi de eşlik etmektedir. Öz-yeterlilik azalması ile birlikte tükenmişlik sendromu çeşitli açılardan öğretim alanına (öğretmen tarafından uygulanacak öğretimsel görevler, bilişsel bileşenler, davranışsal bileşenler, diğer bireyler, öğrencilerin aileleri ve meslektaşlar) etki eder. Öğretmen tükenmişliği öğretmen yıpranması, öğretmen sağlık sorunları ve olumsuz öğrenci çıktıları gibi durumlarla yakından ilişkilidir (Gastaldi, Pasta, Longobardi, Prino, & Quaglia, 2014).

Okulun örgütsel ikliminin istenen hedeflere ulaşabilmesi büyük ölçüde öğretmen tükenmişliği tarafından engellenebilmektedir. Okul örgütsel yapısının temel taşı olan öğretmenler, birlikte aynı hedefleri paylaşmaları ve verimli çalışabileceklerine olan inançları oranında örgüt iklimine katkı sağlamaktadır. Kısacası sosyal açıdan destekleyici eğitim-öğretim iklimi, öğretmen tükenmişliğine karşı koruyucudur. Sosyal açıdan çatışmaların olması öğretmen tükenmişliğini arttırmaktadır (Lim & Eo, 2014).

Özellikle öğretmenlik mesleğini icra eden bireylerin kişisel özelliklerinin yanı sıra sosyal özellikleri de büyük bir önem arz etmektedir (Yazdi, Motallebzadeh, & Ashraf, 2014). Mesleki anlamda öğretmenliğe bağlanan bireyler, bu mesleğin dezavantajlarına karşı daha fazla başa çıkabilme kapasitesine sahiptirler. Öğretmenler uzun saatlerini meslekleri için harcamakta ve çoğu zaman rutin görevlerinin yanı sıra öğretmenliğin dışında da mesleki rollere bürünerek mentorlük, öğrenci koçluğu ve öğrenci gruplarını yönetmek gibi görevleri de yerine getirmektedirler (Brown & Roloff, 2011).

Birçok zorluklar yaşayarak mesleklerini icra etmekte olan öğretmenlerin psikolojik durumları da doğal olarak bu zorluklardan etkilenmektedir. Bu durum yabancı araştırmacıların dikkatini çektiği kadar (Bryne, 1991; Hakanen, Bakker, & Schaufeli, 2006; Vandenberghe & Huberman, 1999; Watts & Robertson, 2011), ülkemizdeki araştırmacıların da (Akçamete, Kaner, & Sucuoğlu, 2001; Akıllı & Seven, 2010; Cephe, 2010; Demir & Kara, 2014; Dericioğulları, Konak, Arslan, & Öztürk, 2007; Ercan Demirel, 2014; Sünbül, 2003) dikkatini çekmiştir. Bununla birlikte sosyal bağlam açısından öğretmen tükenmişliğini ölçen psikolojik ölçme araçlarının sayısı oldukça düşük sayıdadır. Bu nedenle öğretmenlerin insanlarla ve toplumla olan ilişkilerine odaklanan ve bu ilişkileri analiz etmeyi sağlayacak ölçme araçlarının varlığı oldukça önemlidir (Pietarinen, Pyhäältö, Soinii & Salmela-Aro, 2013).

Sosyal Nedenli Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği (Pietarinen, Pyhäältö, Soinii & Salmela-Aro, 2013). Öğretmen tükenmişliği, öğretmenlikten uzaklaşma/soğuma, öğretmen-öğrenci ilişkilerinde yetersizlik alt boyutlarını içeren ve 9 maddeden oluşan bu ölçme aracı 7'li Likert tipi bir derecelendirmeye (1 Hiç Katılmıyorum - 7 Tamamen Katılıyorum) sahiptir. Ölçeğin orijinalinin geliştirme çalışmaları 2310 öğretmen üzerinde yürütülmüştür. İç tutarlılık güvenilirlik katsayıları Öğretmen tükenmişliği alt boyutu için .81, öğretmenlikten uzaklaşma/soğuma alt boyutu için .77, öğretmen-öğrenci ilişkilerinde yetersizlik alt boyutu için .74 ve ölçeğin bütünü için .82 olarak bulunmuştur. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarından elde edilen sonuçlar Sosyal Nedenli Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirliğinin sağlandığını göstermiştir.

Bu araştırmanın amacı sosyal bağlamda öğretmen tükenmişliğini ölçen ve Pietarinen, Pyhäältö, Soinii & Salmela-Aro (2013) tarafından geliştirilen Sosyal Nedenli Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği'ni Türkçeye uyarlamak ve geçerlik ve güvenilirlik analizleri gerçekleştirmektir.

YÖNTEM

Araştırma Grubu

Ölçeğin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik analizleri Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda görev yapan öğretmenlerden elde edilen veriler üzerinde yürütülmüştür. Çalışma grubunu 75'i kadın, 62'si erkek olmak üzere toplam 137 öğretmen oluşturmaktadır.

İşlem

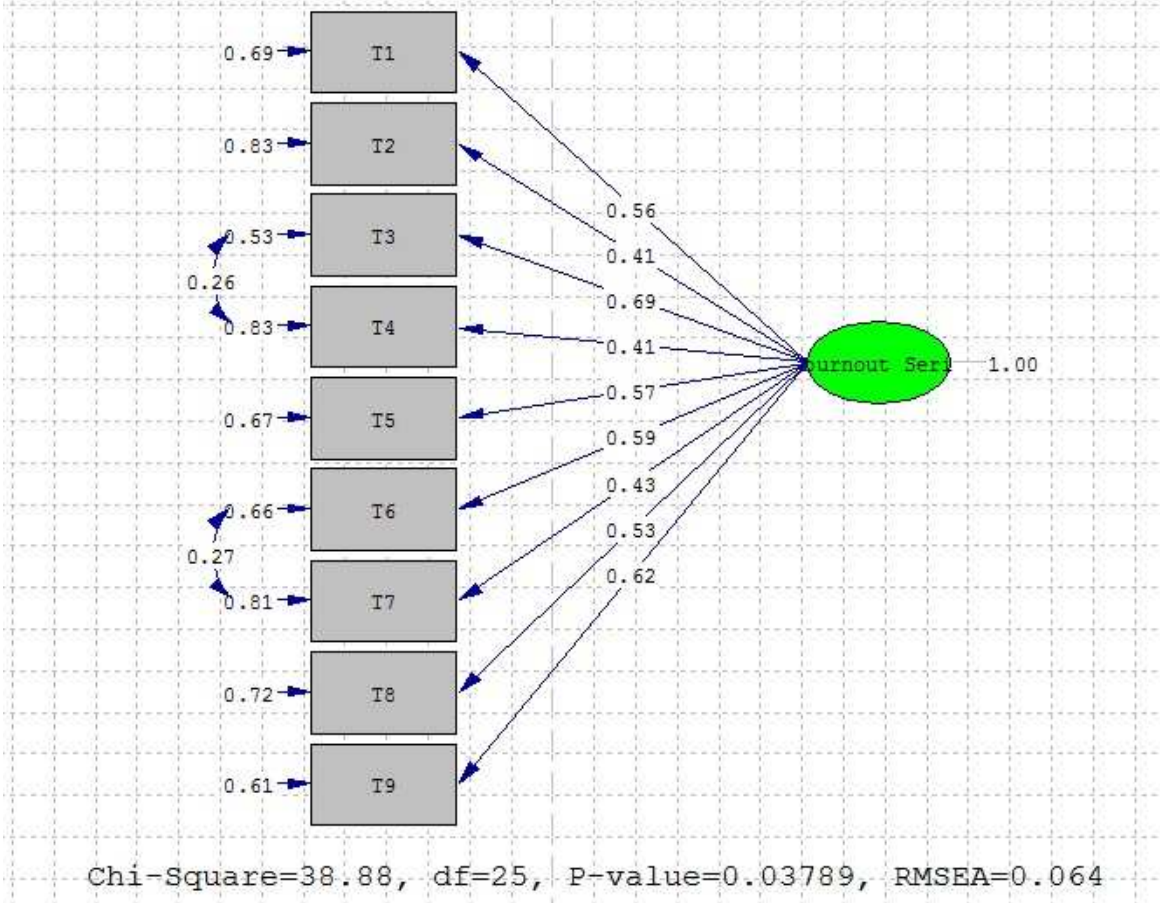
Öncelikle ölçeği uyarlamak için elektronik posta yoluyla izin alınmıştır. İlk aşamada ölçek beş öğretim üyesi tarafından önce Türkçeye çevrilmiş, daha sonra tekrar İngilizceye çevrilerek çeviri ile orijinal form arasındaki tutarlılık incelenmiş ve denemelik Türkçe form elde edilmiştir. Daha sonra Türkçe form eğitim bilimleri anabilim dalında görev yapan üç öğretim görevlisi tarafından tartışılarak düzeltmeler yapılmış ve ölçeğe son şekli verilmiştir.

Sosyal Nedenli Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği'nin yapı geçerliğinin incelenmesi amacıyla doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. Sosyal Nedenli Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği'nin güvenilirliği iç tutarlık yöntemiyle, madde analizi ise düzeltilmiş madde-toplam korelasyonuyla incelenmiştir. Geçerlik ve güvenilirlik analizleri için SPSS 13,0 ve LISREL 8.54 (Jöreskog & Sorbom, 1996) programları kullanılmıştır.

BULGULAR

Yapı Geçerliği

Sosyal Nedenli Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği'nin yapı geçerliği için ölçeğin orijinal formunda bulunan faktörlerin doğrulanması amacıyla DFA uygulanmıştır. Elde edilen uyum indeksleri ($\chi^2= 38.88$, $sd= 25$, $RMSEA= .064$, $IFI= .95$, $CFI= .95$, $GFI= .94$, $SRMR= .056$) orijinal ölçekteki üç boyutlu model yerine tek boyutlu modelin iyi düzeyde uyum verdiğini ortaya koymuştur. Ancak, 3.-4. ve 6.-7. maddeler arasında ikili hata kovaryansları tanımlanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizine ait faktör yükleri Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1:

Sosyal Nedenli Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği'nin Doğrulayıcı Faktör Analizi

Madde Analizi ve Güvenirlik

Sosyal Nedenli Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği'nin maddelerinin ayırt etme gücünü belirlemek amacıyla madde analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda düzeltilmiş madde toplam korelasyon katsayılarının .36 ile .63 arasında sıralandığı görülmüştür. Sosyal Nedenli Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği'nin iç tutarlık güvenilirlik katsayısı .79 olarak bulunmuştur. Bulgular Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Sosyal Nedenli Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği'nin Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyon Katsayıları

Madde No	<i>r_{ij}</i>	Madde No	<i>r_{ij}</i>
1	.47	6	.58
2	.36	7	.43
3	.63	8	.45
4	.40	9	.52
5	.51		

TARTIŞMA

Bu çalışma Pietarinen ve diğerleri (2013) tarafından geliştirilen Sosyal Nedenli Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği'ni Türkçeye uyarlamak, geçerlik ve güvenilirliğini incelenmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Sosyal Nedenli Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği'nin yapı geçerliği DFA ile incelenmiştir. DFA için uyum indeksi sınırları göz önüne alındığında, tek boyutlu modelin iyi uyum verdiği ve ölçeğin orijinal faktör yapısının Türkçe formun faktör yapısıyla uyduğu görülmektedir.

Sosyal Nedenli Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği'nin güvenilirlik katsayılarının yüksek bulunması, güvenilirliğin yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir. Araştırmalarda kullanılacak ölçme araçları için öngörülen güvenilirlik düzeyinin .70 olduğu dikkate alınır, Sosyal Nedenli Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği'nin güvenilirliğini belirlemeye yönelik olarak elde edilen bulgular ölçeğin yeterli düzeyde güvenilir olduğunu ortaya koymuştur. Madde analizi sonucunda ölçeğin madde-toplam korelasyon katsayılarının .30 ölçütünü karşıladığı görülmüştür. Madde-toplam korelasyon katsayılarının yorumlanmasında .30 ve daha yüksek olan maddelerin, bireyleri ölçülen özellik bakımından iyi derecede ayırt ettiği göz önüne alındığında (Büyüköztürk, 2004), madde toplam korelasyon katsayılarının yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

Sosyal Nedenli Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarından elde edilen bulgular çerçevesinde bazı önerilerde bulunulabilir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yürütüldüğü araştırma grubu üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla ölçeğin farklı örneklemeler üzerinde geçerlik güvenilirlik çalışmalarının yapılması yerinde olacaktır. Ayrıca ölçeğin uyum geçerliğini belirlemek amacıyla öğretmen tükenmişliği ile ilişkili diğer kavramlar arasındaki ilişkiler incelenebilir.

KAYNAKÇA

- AKBABA, Sırrı (2014). Comparison of the burnout levels of teachers with different occupational satisfaction sources. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 14(4), 1253-1261.
- AKÇAMETE, Gönül, KANER, Sema, & SUCUOĞLU, Bülbin (2001). *Öğretmenlerde tükenmişlik işdoymu ve kişilik*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- AKILLI, Mustafa, & SEVEN, Sabriye (2010). An investigation of prospective science teachers' attitudes towards the profession of teaching. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 11(3), 61-73.
- BROWN, Lori A., & ROLOFF, Michael, E (2011). Extra-role time, burnout, and commitment: The power of promises kept. *Business Communication Quarterly*, 74(4), 450-474.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Şener (2004). *Veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- BYRNE, Barbara M (1991). Burnout: Investigating the impact of background variables for the elementary, intermediate, secondary, and university educators. *Teaching and teacher education*, 7(2), 197-209.
- CEPHE, Paşa Tevfik (2010). A study of the factors leading English teachers to burnout. *Hacettepe University Journal of Education*, 38, 25-34
- DEMİR, Mehmet Kaan, & KARA, Nazlı (2014). The burnout of primary school teachers who teach to the first classes. *Journal of Theory and Practice in Education*, 10(2), 424-440.
- DERİCİOĞULLARI, Ayşe, KONAK, Şevkinaz, ARSLAN, E., & ÖZTÜRK, B. (2007). Öğretim elemanlarının tükenmişlik düzeyleri: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi örneği. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi* 2(5), 13-23.
- ERCAN DEMİREL, Emine Eda (2014). *A research study of teacher beliefs and teacher burnout*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- GASTALDİ, Francesca Giovanna Maria, PASTA, Tiziana, LONGOBARDİ, Claudio, PRİNO, Laura Elvira, & QUAGLİA, Rocco (2014). Measuring the influence of stress and burnout in teacher-child relationship. *European Journal of Education and Psychology*, 7(1), 17-28.
- HAKANEN, Jari J., BAKKER, Arnold B., & SCHAUFELİ, Wilmar B. (2006). Burnout and work engagement among teachers. *Journal of School Psychology*. 43, 495-513.
- LIM, Sungtaek, & EO, Sungmin (2014). The mediating roles of collective teacher efficacy in the relations of teachers' perceptions of school organizational climate to their burnout. *Teaching and Teacher Education*, 44, 138-147.
- PIETARINEN, Janne, PYHÄLTÖ, Kirsi, SOINI, Tiina, & SALMELA-ARO, Katariina (2013). Validity and reliability of the Socio-Contextual Teacher Burnout Inventory (STBI). *Psychology*, 4(1), 73-82.
- SÜNBLÜ, Ali Murat (2003). An analysis of relations among locus of control, burnout and job satisfaction in Turkish high school teachers. *Australian Journal of Education*, 47(1), 58-73.
- VANDENBERGHE, Roland, & HUBERMAN, A. Michael (1999). *Understanding and preventing teacher burnout*. UK: Cambridge University Press.
- WATTS, J., & ROBERTSON, Noelle (2011). Burnout in university teaching staff: a systematic literature review. *Educational Research*, 53(1), 33-50.
- YAZDI, Mona Tabatabaee, MOTALLEBZADEH, Khalil, & ASHRAF, Hamid (2014). The role of teacher's self-efficacy as a predictor of Iranian EFL teacher's burnout. *Journal of Language Teaching and Research*, 5(5), 1198-1204.